

Məhərrəmov Fuad Mikayıl oğlu,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Dövlət Universitetinin
“Konstitusiya hüququ” kafedrasının
dosenti

UOT 34: 342.95

ŞƏRQİ AVROPA DÖVLƏTLƏRİNDƏ YERLİ ÖZÜNÜİDARƏETMƏ VƏ YERLİ İDARƏETMƏ

Açar sözlər: yerli idarəetmə, yerli özünüidarəetmə, qanunvericilik, yerli özünüidarəetmənin təşkili, özünüidarəetmənin problemləri.

Ключевые слова: местное управление, местное самоуправление, законодательство, организация местного самоуправления, проблемы местного самоуправления.

Keywords: local government, local self-government, legislation, organization of local self-government, problems of local self-government.

XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq, dövlət quruluşu, əsasən, ictimai hakimiyyət orqanları sistemində gedən islahatlar daxil olmaqla, Şərqi Avropa və Baltıqyanı dövlətlərin ictimai həyatının bütün sahələrində ən azı iki dəfə böyük dəyişikliklər baş vermişdir. Bu dəyişikliklərdən ən mühümü yerlərdə hakimiyyətin yenidən təşkilidir. Bu, əvvəlcə keçmiş sosialist dövründə yerli özünüidarəetmə institutundan imtina edilməsi, sonradan XX əsrin 1980-1990-cı illərində keçmiş Sovetlər Birliyi və həmçinin, Baltıqyanı respublikalarında, “milli demokratiya” ölkələrində siyasi rejimin dəyişməsi ilə yerli idarəetmə institutunun yenidən bərpası ilə bağlıdır.

1989-cu ildə sovet sisteminin süqutu Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrində inqilablar və sistemli islahatlar üçün “detonator” ro-

lunu oynadı. Nəticədə XX əsrdə üçüncü dəfə 1980-ci illərin sonu – 1990-cı illərin əvvəllərində bu ölkələrin ictimai inkişaf istiqaməti dəyişdi: insan hüquq və azadlıqları uğrunda baş vermiş xalq üsyanları “real sosializm” sistemini məhv etdi və liberal-demokratik yenidənqurmanın əsasını qoydu. Sovet İttifaqının keçmiş Baltıqyanı respublikalarında Polşadakı dəyişikliklərin təsiri ilə yaranmış narazılıqlar və suverenliyə, azadlığa cəhdlər, o cümlədən 1985-1988-ci illərdə rejimin zəifləməsi kütləvi vətəndaş hərəkatlarında özünü göstərərək, ardınca SSRİ-nin süqutunu və digər ittifaq respublikalarında “suverenlik paradı”nı labüd etdi.

Yenidənqurmanın əsas spesifik xüsusiyyəti cəmiyyətin demokratikləşməsi proseslərinin dərinləşməsi ilə bağlı idi. Bu da birincisi, kommunist stereotiplərindən imtina edilməsində, ikincisi, vətəndaşların dövlət və ictimai işlərin idarə edilməsində yaxından iştirakının artmasında öz əksini tapdı.

Sözgedən Şərqi Avropa və Baltıqyanı dövlətlərdə – Polşa, Macarıstan, Bolqarıstan, Rumıniya, Çexiya, Slovakiya, Latviya, Litva və Estoniyada baş verən ictimai transformasiya göstərdi ki, bir çox hallarda vətəndaş cəmiyyətinin yaradılması demokratik norma və dəyərlərə qayıdıqla, həmin dövrə qədər mövcud olan ictimai münasibətlərin qırılması və yenilərinin yaranması ilə müşayiət olunur. İqtisadi və siyasi islahatların nəticələrinə görə bu ölkələr arasında aparıcı yerləri Macarıs-

tan, Polşa, Çexiya, Slovakiya və Baltikyanı dövlətlər tuturlar. Bu ölkələrə yeni beynəlxalq münasibətlərin yaranması, Qərbin hərbi-siyasi strukturlarına istiqamətlənmə, ümumavropa institutlarına inteqrasiya məsələlərinə ümumi yanaşma xarakterikdir. Bu ümumi yanaşmanın nəticəsində həmin ölkələr NATO-ya, 2004-cü ilin mayında isə Avropa Birliyinə daxil oldular. Cənub-Şərqi Avropada Bolqarıstan və Rumıniya kimi dövlətlər özlərində ictimai inkişafın keyfiyyətə yeni əlamətlərini daşısalar da, hələ də iqtisadi və siyasi böhranla mübarizə aparırlar. Lakin bu dövlətlərə Avropa Birliyi ilə yaxınlaşma perspektivindən baxsaq, idarəetmənin (həm dövlət, həm də yerli) yaranması və təşkili aktual nəzəri və praktiki problemlər olaraq qalır [12, s. 349].

Keçmiş Şərqi Avropa və Baltikyanı sosialist dövlətlərində yerli özünüidarəetmə və yerli idarəetmə demokratik rejimin qurulması prosesi ilə, o cümlədən yeni qanunvericilik bazasının yaradılması, yerli bələdiyyə institutlarının fəaliyyətinin nizamlanması ilə sıx bağlıdır.

XXI əsrin əvvəllərində ictimai işlərin idarə edilməsi funksiyalarının dəyişməsi prosesi Şərqi Avropa və Baltikyanı dövlətlərdə özünüidarəetmə sisteminin müstəqil olması problemini aktuallaşdırdı. Buna adıçəkilən Şərqi Avropa və Baltikyanı dövlətlərin Avropa Birliyinə daxil olması (və ya daxil olmağa hazırlanması) səbəb oldu. Bunun da nəticəsi olaraq dövlətin yerli idarəetmə orqanlarına birbaşa təsirini azaltmaq, həmçinin, əhali tərəfindən seçilən yerli hakimiyyət orqanlarının formalaşdırılması üçün öhdəliklər qəbul edildi. Ardıcıl olaraq, bir tərəfdən, yerli idarəetmə və özünüidarəetmə strukturlarının təkmilləşməsi, digər tərəfdən, onların dövlət orqanları ilə münasibətlərinin nizamlanması XXI əsrin əvvəllərində Şərqi Avropa dövlətlərində bələdiyyə quruculuğunun əsasını təşkil edirdi.

Şərqi Avropa və Baltikyanı ölkələrdə yerli idarəetmə və yerli özünüidarəetmə orqanları sistemi dövlətin inzibati-ərazi bölgüsü sisteminə uyğun olaraq "yerli hakimiyyət

orqanlarının fəaliyyəti çərçivəsində xidmət göstərən vahidlər" olaraq qurulur. Məsələn, Rumıniyanın 1991-ci il Konstitusiyasının 119-cu maddəsi inzibati-ərazi vahidlərində ictimai administrasiyanın fəaliyyət əsaslarını vacib sayır. Eyni ildə qəbul edilmiş Bolqarıstan Konstitusiyasının 136-cı maddəsi icmalara yerli özünüidarəetmənin həyata keçirildiyi əsas inzibati-ərazi vahidi kimi baxır [1].

Beləliklə, Şərqi Avropa ölkələrində, o cümlədən müasir unitar dövlətlərdə yerlərdə ictimai hakimiyyətin ərazi təşkilatlanması dövlət ərazi-quruluşunun tərkib hissəsini təşkil edir. Ölkələrin dövlət-ərazi quruluşu deyərəkən aşağıdakılar anlaşılmalıdır: "bütün ölkə əhalisinin maraqlarına uyğun olaraq əraziləri ayrı-ayrı hissələrə bölmək, dövlət və onun ayrı-ayrı ərazi vahidlərinin, eləcə də bu vahidlərin daxilində dövlətin və onun daxili ərazi tərkiblərinin hüquqi vəziyyətini möhkəmləndirməklə münasibətləri tənzimləmək, ayrı-ayrı dövlət ərazi vahidlərinin yaradılması, dəyişdirilməsi və ləğvi prosedurlarını müəyyənləşdirmək."

Araşdırılan altı Şərqi Avropa və üç Baltikyanı dövlətlərdə inzibati-ərazi bölgüsünün əsasları ilə bağlı qeyd etməliyik ki, praktiki olaraq bütün dövlətlərdə (Bolqarıstan istisna olmaqla) ciddi dəyişikliklər olub. Müvafiq olaraq inzibati-ərazi bölgüsündə gedən islahatlar həm yerli idarəetmə, həm də yerli özünüidarəetmə sistemində öz əksini tapıb. Bəzi ölkələrdə isə (məsələn, Estoniyada) inzibati islahat termini yerli özünüidarəetmə islahatları ilə sinonim təşkil edir. Belə ki, sosializm dövründə mövcud olan üçhəlqəli inzibati-ərazi sistemindən fərqli olaraq (Bolqarıstan və bir sıra hallarda Polşa istisna olmaqla) Şərqi Avropanın altı dövləti yeni konstitusiyalarına uyğun olaraq ikihəlqəli inzibati-ərazi bölgüsünü tətbiq ediblər. Ən yuxarı təbəqədə əyalətlər (Bolqarıstan və Macarıstanda onları komitələr də adlandırırlar), qəzalar (Rumıniyada dairə), voyevodluq (Polşada), diyarlar (Çexiya və Slovakiyada), ən aşağı təbəqədə isə icmalar (Bolqarıstan, Çexiya, Slovakiya), kommunalar (Rumıniya), qminalar (Polşa) və kəndlər (Macarıstan) durur.

“2000-ci il Proqramı”nın qəbulu ilə Avropa Birliyi Estoniyada idarəetmə orqanlarının strukturunun möhkəmlənməsinə xüsusi diqqət ayırdı. Bunun da nəticəsi olaraq yenedənqurma əsas məqsədə çevrildi və özü ilə nəinki ictimai xidmət sahəsində müsbət keyfiyyətli dəyişikliklər gətirdi, həmçinin, ikisəviyyəli sistemin bərpa edilməsinə səbəb oldu.

Hal-hazırda Estoniya ərazisi dairələrə (maakond), kənd (vald) və şəhər (linn) bələdiyyə qurumlarına bölünüb. Hər on beş dairənin icra hakimiyyəti funksiyasını inzibati olaraq mərkəzi hakimiyyətə tabe olan qubernator yerinə yetirir. 207 kənd və 46 şəhər bələdiyyəsi yerli özünüidarəetmə orqanları kimi fəaliyyət göstərən bələdiyyə vahidlərini təşkil edirlər. Beləcə 1999-cu il 1 yanvar tarixindən Estoniyada yerli hakimiyyətin 253 sistemi fəaliyyət göstərir.

Bu yaxınlara qədər Estoniyada bütün şəhərlər müstəqil bələdiyyə vahidləri kimi çıxış edirdilər. Lakin “Estoniyanın inzibati-ərazi bölgüsü haqqında” Qanuna uyğun olaraq 1995-ci ildən şəhərlər qonşu kənd bələdiyyələri ilə birləşməli oldular. Bununla yeni bələdiyyə hakimiyyəti formalaşdırıldı. İlk dəfə bu cür birləşmə 1998-ci ilin payızında baş verdi. Ardınca bir sıra digər şəhərlər də kənd bələdiyyələri ilə birləşməli oldular. 1993-cü ilə qədər rayonlar bələdiyyə vahidləri hesab edilirdilər. Ancaq yeni qanunvericiliyə uyğun olaraq onlara şəhər və ya kənd bələdiyyələri statusu verildi.

Lakin 1998-ci il 24 iyul tarixində qəbul edilmiş “Povyat özünüidarəetməsi haqqında” Qanuna müvafiq olaraq, 1999-cu il 1 yanvar tarixindən Polşada üç səviyyəli ərazi bölgüsü tətbiq olunmağa başladı. Buna uyğun olaraq indi Polşa ərazisi 16 voyevod, 308 kənd, 65 şəhər povyatı və 2489 qminadan ibarətdir. Qmina indi də ərazi özünüidarəetməsinin əsas vahidi olaraq qalır.

Şərqi Avropa və Baltikyanı dövlətlərin bələdiyyə sistemi kifayət qədər müxtəlifdir. Bu daha çox iki faktorla izah edilir: *birincisi*, inzibati-ərazi bölgüsünün müxtəlif səviyyələrində yerli özünüidarəetmənin həyata keçirilməsi ilə; *ikincisi*, yerlərdə mərkəzi hakimiyyə

yət agentlərinin qeyri-bərabər statusu və hakimiyyətin yuxarı təbəqələrinə doğru yolda məsələlərin “dəriniyi” ilə [2].

Belə ki, Rumıniya, Macarıstan, Çexiya və Slovakiyada inzibati-ərazi bölgüsünün ən yuxarı həlqəsindən tutmuş ən aşağı həlqəsinə qədər bütün yerli ərazi kollektivləri özünüidarəetmə qurumlarıdır. Bolqarıstan, Polşa, Latviya, Litva və Estoniyada özünüidarəetmə yalnız aşağı, icma (tmin) səviyyəsində həyata keçirilir. Əyalətlər, voyevodluqlar regional siyasətin həyata keçirilməsi, ərazilərdə dövlət idarəetməsini reallaşdırmaq və milli, yerli maraqların uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə yaradılmış inzibati-ərazi vahidləri hesab olunurlar (Bolqarıstan Konstitusiyasının 142-ci maddəsi, “Yerli özünüidarəetmə və yerli administrasiya” haqqında Qanunun 7-ci maddəsi).

Polşa Respublikasında 1998-ci il 5 iyun tarixində qəbul edilmiş “Voyevod özünüidarəetməsi haqqında” Qanuna uyğun olaraq voyevodluq ən böyük ərazi idarəsi vahidi və regional özünüidarəetmə cəmiyyəti hesab edilir. Voyevodluğun sakinləri bu ərazi vahidini özləri yaradırlar. Voyevodluğun fəaliyyət dairəsinə qanunla hakimiyyət administrasiyası orqanlarının səlahiyyətlərinə daxil olmayan voyevodluq xarakterli ictimai öhdəliklərin yerinə yetirilməsi aiddir. Bununla yanaşı, voyevodluq idarəetmə orqanı povyat və qminalarla müqayisədə nəzarət və ya yoxlama orqanları hesab edilmirlər. Eyni zamanda, bu orqan onlar üçün administrativ iyerarxiyada elə də böyük instansiya deyil.

“Povyat yerli özünüidarəetməsi haqqında” Qanuna uyğun olaraq povyatlar regional özünüidarəetmə cəmiyyətləridir. Onlar qminaların səlahiyyət və öhdəliklərini aşan müəyyən dövlət tapşırıqlarını yerinə yetirirlər. Povyatlar öz adları və məsuliyyətləri altında fəaliyyət göstərirlər. Qminalar kimi elə povyatlar da hüquqi şəxs hesab olunurlar. Qeyd edilən Qanunun 4-cü maddəsinin 4 və 5-ci bəndlərinə müvafiq olaraq, povyatların fəaliyyət sahəsinə daxil olan müəyyən məsələlər mərkəzi dövlət administrasiyasının povyatlar tərəfindən yerinə yetirilən öhdəlik-

ləri kimi anlaşıla bilər. Qmina üzvlərinin kifayət qədər əsaslı məntiqə söykənən təkliflərinə uyğun olaraq povyatlar bu məqsədlə razılaşmaya uyğun olaraq müəyyən edilmiş, povyatların fəaliyyət sahəsinə daxil olan tapşırıqları yerinə yetirmək üçün qminalarda təmsil oluna bilərlər [9]

Yerli özünüidarəetmənin nümayəndəli orqanları öz vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üzrə işlərin böyük qismini əhatə edən əsas formanı tərtib edirlər. Məsələn, Bolqarıstan Konstitusiyası icma şurasını yerli özünüidarəetmənin nümayəndəli orqanı elan edir. 138-ci maddəyə uyğun olaraq, şura əhali tərəfindən 4 il müddətinə seçilir. 1991-ci ildə qəbul edilmiş "Yerli özünüidarəetmə və yerli administrasiya haqqında" Qanuna uyğun olaraq icma şuralarında icmalarda (bələdiyyələrdə) yaşayan əhalinin sayından asılı olaraq 9-101 üzv olur və onlar aşağıdakı əsas funksiyaları yerinə yetirirlər: öz strukturlarını və kmetlərin (administrativ idarə) strukturunu müəyyən edir, bələdiyyə əsaslı əməliyyatlar haqqında qərarlar qəbul edirlər, icmaların inkişaf planlarını təsdiqləyir, yerli vergilərin həcmi və qanunla müəyyənləşdirilmiş həddə rüsum müəyyənləşdirir, bələdiyyə büdcəsini təsdiqləyir və onun xərclənməsinə nəzarəti həyata keçirir, ərazi və qəsəbə inkişaf planını təsdiqləyir, yerli referendumların keçirilməsini müəyyən edirlər.

Macarıstanda Konstitusiyanın 44 və 44 (a) bəndinə uyğun olaraq yerli özünüidarəetmənin nümayəndəli orqanı "yerli təmsilçilik müəssisəsi" adlandırılır. Bu orqan vəzifə və səlahiyyətlərinə aid olan özünüidarəetmə işlərini müstəqil formada idarə edir və nizamlayır.

Yerli ictimai işlər anlayışı Macarıstanın 1990-cı il "Yerli özünüidarəetmə haqqında" Qanunu ilə aşağıdakı formada formalaşır: bu işlər "özünüidarəetmə olaraq hakimiyyətin yerli təcrübəsinə əsaslanaraq əhaliyə xidmət göstərməklə, o cümlədən bunun üçün bütün növ təşkilati, kadr və maddi şərtlərin təmin edilməsi ilə bağlıdır". Xüsusilə qeyd edək ki, nümayəndəli orqanın rolu göstərilən qanunla təmin edilir və bu qanuna əsasən ona verilmiş səlahiyyətlər və özünüidarəetmə tapşırıqları

ilə bələdiyyə orqanları və bələdiyyə xidmətçiləri qanunla müəyyənləşmiş qərarlar qəbul edə bilər. Bu da onu göstərir ki, məqsəd nə olursa-olsun, əsas odur ki, nümayəndəlik orqanı olmadan qərar qəbul edilə bilməz. Həmçinin, xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, nümayəndəli orqanların səlahiyyətləri əsasında bələdiyyə orqanlarının qəbul etdikləri qərarlar son anda baxıla və ya dəyişdirilə bilər.

Slovakiyada yerli özünüidarəetmənin təmsilçi orqanı **icma şurasıdır**. Şura ümumi, bərabər və birbaşa, gizli səsvermə yolu ilə əhali tərəfindən 4 il müddətinə seçilmiş (Slovakiya Respublikası Konstitusiyasının 69-cu maddəsi) deputatlardan ibarətdir. İcma şurası aşağıdakı məsələlərlə əlaqədar qərarlar qəbul edir: bələdiyyə büdcəsinin təsdiqi və ona nəzarət, bələdiyyə mülkiyyətinin saxlanılması və xərcləri, onun istifadəsinə nəzarət, ərazinin planlaşdırılması sənədlərinin və bələdiyyənin inkişaf konsepsiyasının təsdiqi, yerli vergi və rüsumlar, kreditlər və borclar, yerli referendumların və vətəndaş toplantılarının təşkili, icma idarəetməsinin strukturu, merin maaşı, bələdiyyə müəssisələri, büdcə və pay təşkilatlarının yaradılması və onlara nəzarət və s. Böyük icmalarda icma şurası şuranın deputatlarının üçdə biri qədər nümayəndə üzvlərini seçə bilər.

Cexiya Respublikasının qanunvericilik aktlarına nəzər salarkən görmək olar ki, icma özünüidarəetməsinin təmsilçi orqanı **icma (bələdiyyə) assambleyasıdır**. Bu orqan da, digər dövlətlərdə olduğu kimi, ərazidə yaşayan əhali tərəfindən 4 il müddətinə seçilir. Üzvləri isə icma ərazisinin ölçüsünə və orada yaşayan sakinlərin sayına müvafiq olaraq 7-70 nəfər ola bilər. Bələdiyyə assambleyaları bələdiyyənin inkişaf proqramı, bələdiyyə büdcəsi proqramı və yerli xarakterli normalar qəbul edir. Bu assambleyalar mer və icma şurasının (icra özünüidarəetmə orqanı) digər üzvlərini seçir, icmanın fond və birja kampaniyalarında iştirakı barədə qərar qəbul edir, bələdiyyə polisini yaradır və digər funksiyaları həyata keçirirlər.

Rumıniyada 1991-ci ilin "Yerli dövlət idarəetməsi haqqında" Qanuna uyğun olaraq

kommuna və ya şəhərlərdə yerli özünüidarəetmənin təmsilçilik orqanları **kommunal** və ya **şəhər şurasıdır**. Bu orqanlar əhali tərəfindən ümumi, bərabər, birbaşa, gizli və azad səsvermə ilə 4 il müddətinə seçilir. Üzvlərin sayı 11 nəfərdən 35 nəfərə qədərdir. Şura öz üzvləri arasından 3 nəfərdən 7 nəfərə qədər üzvü olan ratifikasiya edilmiş (mandatlı) komissiyanı seçir. Komissiya şura üzvlərinin mandatını qəbul və ya ləğv edə bilər. Şəhər şurası və kommunal şura yerli əhəmiyyətli bütün növ məsələlərin qaldırılması və ya qərarların qəbul edilməsində məsuliyyət daşıyan orqandır. Onların əsas funksiyaları: merin müavinini seçmək, şəhər və ya kommunal nizamnamənin qəbulu, yerli büdcənin təsdiqi, yerli vergilərin müəyyənləşdirilməsi, şəhər və ya kommunalarda özəl və ya dövlət mülkiyyətinin idarə olunması və yerli inzibati xidmətin keyfiyyətli fəaliyyətini təmin etməkdən ibarətdir.

Polşa Konstitusiyasının və bu ölkənin "Yerlərdə özünüidarəetmə haqqında" 1990-cı ildə qəbul edilmiş Qanununun analizləri göstərir ki, qmina özünüidarəetməsinin təmsilçi orqanı **qmına şurasıdır (rada)**. Bu, "qmında qərar qəbul edən və nəzarəti həyata keçirən" orqandır (Qanunun 15-ci maddəsi), qmina əhalisi tərəfindən 4 il müddətinə seçilir. Şurada qmina əhalisinin sayından asılı olaraq 15-100 deputat ola bilər. Qmina şurasının müstəsna səlahiyyətlərinə aiddir: qmina nizamnaməsinin qəbulu, qmina rəhbərliyinin seçilməsi və geri çağırılması, fəaliyyət istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi, iş hesabatlarının təsdiqi, qmina xəzinədarının, o cümlədən qmina katibinin təyini və ya geri çağırılması və sairə məsələlər (Qanunun 18-ci maddəsi). Qminanın idarəetmə fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək üçün şura müfəttişlik komissiyasını təsis edir. Komissiya qmina büdcəsinin xərclənməsinə nəzarət edir. Şura öz tərkibindən şura rəhbərini və onun üç müavinindən birini seçir [9].

Polşada povyat özünüidarəetməsinin təmsilçi orqanı uyğun olaraq **povyat şurasıdır**. Şuraya olduqca geniş səlahiyyətlər verilib. Buna yerli hüquq aktlarının qəbulu, o cümlə-

dən povyat nizamnaməsinin qəbulu, povyat rəhbərliyinin formalaşması və ya buraxılması, povyatın gerb və bayrağı ilə bağlı qərarların qəbul edilməsi, tərkibindən sədr və onun müavinlərindən birini seçməsi, povyat rəhbərliyinin fəaliyyətinə nəzarət (özləri tərəfindən seçilmiş müfəttişlik komissiyası vasitəsilə) aiddir. Sədrin müstəsna səlahiyyətinə şura işinin təşkili və iclasların aparılması daxildir. Şura Konstitusiya və ya Seym qanunlarını kobud şəkildə pozarsa, Nazirlər Şurası sədrinin təklifi ilə povyat şurası buraxıla bilər ki, bu da bütün povyat orqanlarının eyni zamanda buraxılması deməkdir.

Şərqi Avropa və Baltıqyanı ölkələrdə bələdiyyə qanunvericiliyi yerli özünüidarəetmə hakimiyyətinin icra orqanlarına aşağıdakıları aid edir: Bolqarıstanda **kmet (mer)**, Polşada **qminalar**, Çexiyada **icma** (bələdiyyə şuraları), Slovakiyada **icma** (bələdiyyə) **starostaları (mer)**, Rumıniyada **mer (primari)**, Macarıstanda **idarəçi (mer)**, Latviyada **icraçı direktor**, Litva və Estoniyada **mer**.

Bolqarıstan Konstitusiyasının 139-cu maddəsinə uyğun olaraq icmaların icra hakimiyyəti orqanı **kmet** hesab edilir. Kmet əhali və ya icma şurası tərəfindən 4 il müddətinə seçilir. İcma (bələdiyyə) mərkəzləri hesab edilən məskunlaşma məntəqələrində icma kmetləri məskunlaşma məntəqələri kmetləri hesab olunurlar. 1991-ci ilin "Yerli özünüidarəetmə və yerli administrasiya" haqqında Qanununa uyğun olaraq kmetlər aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirirlər: icmalarda ümumi icraçı vəzifələri yerinə yetirmək; müxtəlif icra müəssisələrinin fəaliyyətinə rəhbərlik etmək; icra müəssisələri işçilərini vəzifəyə təyin etmək və ya vəzifədən azad etmək; ictimai asayişin qorunmasında məsuliyyət daşımaq və yerli polis üçün vacib olan əmrlər vermək; yerli büdcənin təşkili və xərci; icma şurası qərarlarının həyata keçməsinə təşkil etmək; qanunvericiliyə, Prezidentin və ya Nazirlər Şurasının qərarlarına uyğun olaraq üzərlərinə düşən funksiyaları yerinə yetirmək.

Qeyd etmək lazımdır ki, yalnız Bolqarıstanın "Yerli özünüidarəetmə və yerli administrasiya" Qanununda icma şuraları və kmetlər

arasında mübahisələrin həllinə yer verilib. Belə mübahisələr olarsa, qanun onların həlli üçün bir sıra mexanizmlər nəzərdə tutub. Belə ki, icma şurası kmetlərin şurasının qanunvericilik qərarını pozan normativ aktlarını ləğv etmək hüququna malikdir. Eyni zamanda da kmet aşağıdakı hallarda icma şurasının qərarından boyun qaçıra bilər:

a) əgər qərar bələdiyyə (icma) maraqlarını təmin etməzsə və ya

b) qanunu pozarsa.

Kmet qərarı dayandıra bilər. Ancaq icma şurası təkrarən eyni məsələ ilə bağlı qərar qəbul etmək hüququna malikdir. Kmet ikinci qərara tabe olmalıdır, amma eyni zamanda da, əgər bu qərar qanuna ziddirsə, məhkəmə qarşısında qərarla razılaşmamaq kmetə qadağan edilmir. Yarana biləcək mübahisənin həlli üçün digər mexanizm isə əyalət rəhbərinin məsələyə qarışmasıdır. O, icma şurasının qərarını ləğv etmək, o cümlədən kmetin qanuna zidd qərarını geri götürmək hüququna malikdir. Əgər münaqişədə heç bir həll yolu yoxdursa, icma şurası və ya kmet son və həlledici qərar üçün yerli referendum keçirə bilər.

1990-cı il "Ərazi özünüidarəetməsi haqqında" Qanuna uyğun olaraq Polşada qmina icra orqanı **qmina idarəsi (zarzad)** hesab olunur. Onun tərkibinə sədr kimi voyt (kənd bələdiyyələri və xırda şəhərlərdə) və ya burqomistr, yaxud da şəhər prezidenti (mer), onun müavinləri və maksimum beş digər üzv daxildir. 100 mindən çox sakini olan şəhərlərdə, o cümlədən artıq voyevod paytaxtı olmayan şəhərlərdə idarəetmənin rəhbəri şəhərin prezidenti hesab olunur. Sədr və onun müavinlərini xüsusi səsvermə ilə qmina şurası seçir. 3-7 nəfərdən ibarət üzvlər isə deputatlar arasından qmina şurası tərəfindən seçilir. Qmina rəhbərliyi öz fəaliyyətini qmina idarələri vasitəsilə həyata keçirir ki, onlara da qminanın sədri rəhbərlik edir. Qanunun 30-cu maddəsinə uyğun olaraq rəhbərlik funksiyalarına daxildir: qmina şurasının qətnamə layihələrinin hazırlanması, qətnamələrin həyata keçmə metodlarının müəyyənləşdirilməsi, maliyyə resurslarının idarə edilməsi, büdcənin icrası, qmina təşki-

latlanmış yarımölmə rəhbərlərinin vəzifələrə təyini və ya azad edilmələri, dövlət xidmətçilərinin səlahiyyətlərinə aid olan təmsilçilik öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi. 1998-ci ildə qəbul edilmiş "Povyat özünüidarəetməsi haqqında" qanuna uyğun olaraq povyatların icra orqanı **povyat idarəsidir**. Onun tərkibinə idarə sədri olan starosta, onun müavini və 3-4 üzv daxildir. Sonuncular povyat şurası üzvü olmayan şəxslərin arasından seçilir.

Povyat idarəsi povyat şurasının qərarlarını həyata keçirir, povyat starostasının köməyi ilə öhdəlikləri yerinə yetirir, povyatların müfəttişlik və mühafizə xidmətinə, eyni zamanda da povyat administrasiyasını yaradan povyat təşkilatlanmış şəbəkəsinə rəhbərlik edir.

Çexiya Respublikasında yerli özünüidarəetmələrin icra orqanı **icma (bələdiyyə) şurasıdır**. O, icma assambleyası tərəfindən 4 il müddətinə seçilir və fəaliyyəti zamanı icma assambleyasına tabe olur. Şura maddən, onun müavinindən, katibdən və işçi heyətindən ibarətdir. İcmaya mer rəhbərlik edir. O, yerli hakimiyyət orqanının həm siyasi, həm də administrativ rəhbəridir. Mer və onun müavinlərini icma assambleyasında seçirlər. O, assambleyanın qərarlarını imzalayır, icma assambleyasına tabedir. Mer idarə aparatını formalaşdırır, mühüm məsələlərlə bağlı qərar qəbul edir və idarədaxili təşkilatçılıqla bağlı məsləhətlər verir [10, s. 333].

Slovakiyada yerli özünüidarəetmələrin icra orqanı qanunvericiliyə uyğun olaraq əhalinin 4 il müddətinə seçdiyi **merdir**. Lakin mer özü də yerli şura qarşısında cavabdehdir. Onun qanuni funksiyalarına vətəndaşların hüquqlarını təmin etmək; Konstitusiya, qanun, dekret, hökumət əmrləri, nazirliklərin və yerli şuraların qərarlarına riayət edilməsinə nəzarət etmək; təxsisnamənin sanksiyalaşdırılması; ictimai asayişin qorunması; işçi heyətin işə qəbul edilməsi və ya işdən azad edilməsi aiddir. Mer məhkəmə işləri zamanı kommuna və ya şəhəri şəxsi və ya hüquqi şəxslərə qarşı təmsil edir.

Macarıstanda yerli özünüidarəetmə icra orqanı kimi **şəhər** və ya **kommunal şura idarəsi (meriya)** fəaliyyət göstərir və iki funksiyanı yerinə yetirir. *Birincisi*, o, şura tərəfindən qəbul edilmiş qərarların həyata keçirilməsində cavabdehlik daşıyır. *İkincisi*, bələdiyyələrə verilmiş dövlət administrativ funksiyalarının yerinə yetirilməsində məsuliyyət daşıyır. İdarəyə yerli hakimiyyətin həm administrativ, həm də siyasi rəhbəri olan mer başçılıq edir. Şura uyğun yerli özünüidarəetmə orqanı funksiyalarının yerinə yetirilməsində cavabdeh olan bir və ya bir neçə vitse-mer seçir.

Daha yüksək səviyyədə ərazi, regional idarəetmənin (yerli idarəetmənin) həyata keçirilməsində təşkilati formalar, – Bolqarıstan və Macarıstanda əyalət, Rumıniyada (qəza) dairə, Çexiya və Slovakiyada diyarlar, Polşada voyevodluq və povyatlar, o cümlədən yerli özünüidarəetmənin həyata keçirilməsində birbaşa və nümayəndəli demokratiya institutları iştirak edirlər. Ümumiyyətlə, fikrimizcə, ərazi özünüidarəetməsi (yerli idarəetmə) yerli özünüidarəetmə üçün olduqca ağır yüküdür. Lakin uyğun şərtlər altında, ərazi miqyasında uyğun tapşırıqları yerli özünüidarəetmə orqanları öz üzərlərinə götürə bilərlər.

Beləliklə, Polşa Respublikasının qanunvericiliyinin, konstitusiyasının və bələdiyyə elmi ədəbiyyatının analizləri göstərdi ki, ərazi və regional özünüidarəetmə vahidi kimi voyevodluq quruluşu Nazirlər Şurası sədrinin razılığı əsasında qəbul edilmiş voyevodluq nizamnaməsi ilə müəyyən edilir. Voyevodluq özünüidarəetmə orqanları bunlardır: voyevod seymiki və voyevodluq idarəsi. Seymikin tərkibinə voyevodluq sakinləri tərəfindən ümumi səsvermə ilə dörd il müddətinə seçilmiş deputatlar daxildirlər. Voyevod seymikinin öhdəliklərinə aiddir: Voyevodluğun nizamnaməsini, büdcəsini qəbul etmək, voyevod idarəetməsini seçmək və ya geri çağırmaq, voyevodluğun mülkiyyət məsələləri ilə bağlı qərarlar qəbul etmək, öz tərkibindən seymik sədrini və üçdən çox olmayan sədr müavinlərini seçmək.

Seymik sədri aşağıdakı səlahiyyətlərə malikdir: seymikin işinin təşkili və iclasların aparılması, seymik sessiyasını rübdə bir dəfədən az olmayaraq çağırmaq. Seymik deputatı, eyni zamanda, povyat və ya qmina şurası deputatı ola bilməz. Lakin onun milli parlamentin deputatı və ya senator olmaq hüququ vardır.

Voyevodluğun icra orqanı voyevod idarəetməsidir. İdarə beş nəfərdən və voyevodluq marşalı olan sədrdən ibarətdir. Sonuncu gizli səsvermə ilə voyevod seymiki tərəfindən seçilir. Onun geri çağırılması bütün voyevod idarəetməsinin buraxılması deməkdir. İdarəetmə voyevodluğun fəaliyyət dairəsinə daxil olan, lakin eyni zamanda da voyevod seymikin səlahiyyətlərindən kənar olan bütün tapşırıqları yerinə yetirir. Bunlara qismən voyevod seymiki qərarının həyata keçirilməsi, voyevodluq mülkiyyətinin idarə olunması da daxildir.

Rumıniyada dairə səviyyəsində ərazi özünüidarəetməsinin təmsilçi orqanı **Dairə şurasıdır**. Dairə şurasının əsas funksiyalarına dairə büdcəsinin təsdiqi, dairə ilə bağlı məsələlərdə şəhər və kommunal şuraların fəaliyyətini koordinasiya etmək, dairə səviyyəsində ictimai xidmət göstərmək aiddir. Dairə şuraları hər üç aydan bir toplanır. Qərarlar şəhər və kommunal şuralarda olduğu kimi qəbul edilir [6, s. 98].

Şura üzvləri arasından daimi nümayəndə heyəti, – administrativ səlahiyyətlərə malik, şura qərarlarının yerinə yetirilməsində cavabdehlik daşıyan ərazi özünüidarəetməsinin icra orqanı seçilir.

Bununla da yuxarıda qeyd edilən yerli özünüidarəetmə orqanlarının hüquqlarını analiz edərkən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Şərqi Avropa və Baltıyanı dövlətlərdə yerli özünüidarəetmənin istər təmsilçi, istərsə də icra orqanları öz vəzifələrini onlara verilmiş hüquq və öhdəliklər əsasında həyata keçirirlər.

Nəzəriyyə baxımından yerli özünüidarəetmə orqanlarının hüquq və öhdəlikləri onların tətbiqi problemləri ilə sıx bağlıdır. Belə

ki, bu orqanların idarəetmə predmetini müəyyənləşdirməyin əsasında bu və ya digər orqanın hansı sahədə səlahiyyət daşması məsələsi ortaya çıxır. Uyğun olaraq hüquq və öhdəliklər də konkret səlahiyyətlərdən doğan imkanlarla müəyyənləşir.

Yerli özünüidarəetmə orqanının idarəetmə predmeti qanunvericiliyə uyğun olaraq möhkəmlənir və yerli özünüidarəetmə orqanının əsas fəaliyyət predmeti kimi müəyyənləşən yerli həyat sahəsinin hüquqi təyin vasitəsidir.

Araşdırılan əksər Şərqi Avropa dövlətlərində (o cümlədən Almaniya, Yaponiya, Fransa kimi dövlətlərin yerli idarəetmə orqanları) yerli özünüidarəetmələrin icra orqanları dövlət administrasiyasının xüsusilə aşağı səviyyəli müəyyən funksiyalarını həyata keçirə bilərlər. Belə çıxır ki, bu dövlətlərin icra orqanları sanki ikili vəziyyəti tuturlar. Bir tərəfdən, onlara yerli özünüidarəetmələrin tərkib hissəsi kimi baxılır, digər tərəfdən, icra aparatının yuxarı həlqəsindən ona ötürülmüş işlərin yerinə yetirilməsində məsuliyyət daşıyan aşağı səviyyəli həlqə kimi çıxış edirlər.

Yuxarıda sadalanan bütün ölkələrdə yerli hakimiyyət orqanları öz fəaliyyətlərini qanunvericilik aktlarına uyğun və öz məsuliyyətləri altında həyata keçirirlər. Yerli özünüidarəetmə orqanlarının əsas funksiyaları bunlardan ibarətdir: yerli inkişaf, torpaqdan istifadənin planlaşdırılması, ətraf mühitin mühafizəsi, səhiyyə, sosial xidmətlər, vətəndaşların mənzillə təmin olunması, mədəniyyət abidələrinin saxlanması və mühafizəsi, ictimai yolların saxlanması, bələdiyyə zibilinin toplanması, su təminatı, ictimai nəqliyyat, ictimai asayiş, yanğından mühafizə və sairə.

Bununla bağlı A.A.Mavlyudov çox gözəl qeyd edir: “bu ölkələrdə yerli özünüidarəetmə orqanlarının səlahiyyət dairəsi olduqca genişdir: bələdiyyə orqanına aid olan ərazinin sosial, iqtisadi, mədəni inkişafı bu orqanın hakimiyyəti altındadır. Başqa cür desək, yerli hakimiyyət orqanları onlara tapşırılmış ərazinin rifahı üçün məsuliyyət daşıyırlar”.

Araşdırılan dövlətlərdən yalnız birində yerli hakimiyyət orqanının tam səlahiyyətlərini göstərməyə ehtiyac yaranır. Belə ki 1994-cü ildə Latviyada qəbul edilmiş “Yerli özünüidarəetmə haqqında” Qanuna uyğun olaraq yerli administrativ hakimiyyət orqanı:

– administrativ, sosial-iqtisadi və mədəni məsələlər üzrə öhdəliklərin müəyyən zaman ərzində yerinə yetirilməsinə (“Yerli hakimiyyət orqanları” haqqında Qanuna uyğun olaraq);

– yerli hakimiyyət orqanına ötürülmüş dövlət idarəetmə funksiyalarına;

– yerli hakimiyyət orqanına başqa bir yerli orqan tərəfindən ötürülmüş funksiyaların yerinə yetirilməsinə;

– dövlət idarəetmə institutları tərəfindən ötürülmüş ayrı-ayrı öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə;

– könüllü təşəbbüslərə görə cavabdehlik daşıyır.

“Yerli özünüidarəetmə haqqında” Qanunla müəyyənləşdirilmiş funksiyaların yerinə yetirilməsi tamamilə müvafiq yerli özünüidarəetmə orqanının büdcəsi hesabına maliyyələşir. Əgər qanun müvafiq orqanın səlahiyyətlərinə aid olmayan öhdəliklər dairəsi müəyyənləşdirirsə və bu xərclərin artmasına gətirib çıxarırsa, elə həmin qanunda bu funksiyaların həyata keçirilməsi üçün maliyyə mənbəyi də göstərməlidir. Əlavə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi müəyyən zaman ərzində yerli özünüidarəetmə orqanına ötürülə bilər. Lakin əlavə xərclərin bağlanması üçün mütləq əlavə maliyyə mənbəyi göstərməlidir. Yerli hakimiyyət orqanları belə funksiyaların müstəqil şəkildə yerinə yetirilməsini təşkil edirlər və onların reallaşdırılmasına zəmanət verərək, cavabdehlik daşıyırlar. Hal-hazırda yerli özünüidarəetmə orqanına ötürülən ən geniş yayılmış funksiyalardan biri də əmlakın və torpağın demililəşdirilməsidir.

Bolqarıstan Konstitusiyasının 143-cü maddəsinə uyğun olaraq “əyalətlərdə idarəetmə Nazirlər Şurası tərəfindən təyin olunan əyalət rəhbərləri tərəfindən həyata keçirilir” [7, s. 55].

Konstitusiyaya uyğun olaraq Rumıniyada hökumət hər bir qəzaya və Buxarest bələdiyyəsinə prefektləri özü təyin edir (122-ci maddə). Lakin o bunu Yerli Dövlət idarəetmə Departamentinin təqdimatı ilə həyata keçirir.

Ərazilərdə mərkəzi hakimiyyət nümayəndələrinin səlahiyyət və funksiyaları, əsasən, dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinin təminatı ilə uyğunlaşır. Belə ki, polşalı voyevod Nazirlər Şurasının voyevodluqdakı nümayəndəsi, hökumət administrasiyasının rəhbəri, ərazi özünüidarəetmə müəssisələri üzərində nəzarət orqanı və qanunvericilikdə nəzərdə tutulduğu kimi dövlət xəzinəsinin təmsilçisidir. Rumıniya Konstitusiyasına uyğun olaraq prefekt dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini təmin edir, milli maraqların müdafiəsində, qanun və ictimai asayişin təmin olunmasında cavabdehlik daşıyır, inzibati nəzarəti həyata keçirir, eyni zamanda da inzibati-ərazi vahidlərində demərkəzləşmiş ictimai nazirlik xidmətlərinə və digər mərkəzi orqanlara rəhbərlik edir.

Bolqarıstanda əyalət idarəetmələri dövlət siyasətinin həyata keçirilməsini təmin edir, milli maraqlar, qanun və ictimai asayişə görə məsuliyyət daşıyırlar (Konstitusiyanın 143-cü maddəsi).

İnzibati nəzarətin qanunvericilik nöqteyi-nəzərindən nizamlanmasının əhəmiyyəti Şərqi Avropa dövlətlərinin bütün əsas qanunlarında öz əksini tapır. Belə ki, Bolqarıstan Konstitusiyasında qeyd edilir ki, mərkəzi dövlət orqanları və onların ərazilərdəki nümayəndələri qanunla müəyyən olunmuş qaydada (144-cü maddə) yerli idarəetmə orqanlarının aktları üzərində nəzarəti həyata keçirirlər. İnzibati nəzarət obyektləri kimi yerli özünüidarəetmə aktları çıxış edirlər. Nəzarət predmeti isə hər şeydən əvvəl, bu aktların qanuniliyidir.

Bolqarıstan Respublikası Konstitusiyasının 144-cü maddəsinə uyğun olaraq mərkəzi dövlət orqanları və onların ərazilərdəki nümayəndələri qanuna uyğun olaraq yerli özünüidarəetmə orqanlarının aktlarına nəzarəti həyata keçirirlər. Belə bir normaya Rumıniya

Konstitusiyasının 122-ci maddəsində də rast gəlmək olar.

İnzibati nəzarət çərçivəsində mərkəzi hakimiyyətin yerli özünüidarəetmə orqanlarına əsas təsir forması ondan ibarətdir ki, əgər mərkəzi hakimiyyət orqanı bələdiyyə aktının qanuna zidd olduğunu ehtimal edərsə, bununla bağlı məhkəməyə müraciət edə bilər. Belə olan halda yerli özünüidarəetmə aktı öz fəaliyyətini dayandırır. Bu cür vəziyyətin qanuni cəhətdən möhkəmlənməsinə misal olaraq Rumıniya Konstitusiyasını (122-ci maddə) göstərmək olar. Son qərarı, adətən, inzibati məhkəmə verir. Akt qeyri-qanuni elan edilərsə, o, hüquqi qüvvəsini itirir.

1991-ci ildə verilmiş “Yerli özünüidarəetmə və yerli administrasiya” haqqında Qanuna uyğun olaraq Bolqarıstanda əyalət rəhbəri icma şurasının qanunu pozan qərarını dayandıra, sonra isə məhkəmə qaydasında etiraz edə, o cümlədən merin qanunu pozan qərarını ləğv edə bilər.

Anoloji normaya Macarıstan qanunvericiliyində də rast gəlmək olar. Uyğun olaraq “Xüsusi Respublika nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarının qanuna riayət etməsinə nəzarəti həyata keçirir. Onlar istənilən qanun pozuntusuna diqqət verməyə məcburdurlar. Əgər hakimiyyət orqanı qanun pozuntusunu dayandıрмаq üçün hər hansı hərəkət etmərsə, onda qanuna uyğun olaraq xüsusi nümayəndə məhkəməyə müraciət edə bilər. Bələdiyyənin qərarını ləğv etməyə yalnız məhkəmənin hüququ var. Qanunu pozan yerli hakimiyyət orqanı Parlament tərəfindən buraxıla bilər”.

Macar professor, Macarıstan Akademiyasının regional araşdırmalar mərkəzinin direktoru, elm xadimi D. Eneinin fikrincə, respublikanın səlahiyyətliləri “dövlət ərazi idarəetməsində iştirak edən orqanların fəaliyyətini koordinasiya etmək və daha vacibi, hökumətin regional siyasət proqramlarını işləyib-hazırlamaq, Daxili İşlər Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən regional inkişafı idarə etmək hüququ əldə etdilər”. Başqa sözlə desək, hal-hazırda macar səlahiyyətliləri ilk baxışdan

məhdud səlahiyyətə malik olsalar da, ərazi idarəetməsi səviyyəsində birbaşa hökumət agentləri kimi fəaliyyət göstərirlər.

Polşada qminaya nəzarət orqanı Nazirlər Şurasının sədri və voyevod, büdcə məsələləri ilə bağlı regional hesabat palatasıdır.

Polşalı araşdırmaçı A. Kovalçuk nəzarətlə bağlı 1990-cı ildə qəbul edilmiş "Ərazi özünüidarəetməsi haqqında" Qanuna istinadən bildirir: "Qmina idarəetməsi mütləq qərar qəbul edəndən sonrakı 7 gün ərzində bu barədə voyevodluğa məlumat verməlidir. Voyevod qmina şurası tərəfindən qəbul edilmiş istənilən qərarı, qərar qəbul olunandan 30 gün ərzində dayandıra bilər. Ancaq yerli özünüidarəetmə orqanı məhkəmədə istənilən belə bir qərara qarşı çıxma bilər. Voyevod da yerli hakimiyyət orqanının istənilən qərarını dayandırmaq səlahiyyətinə malikdir. Lakin əgər bu qərar mərkəzi hakimiyyətin yerli özünüidarəetmə orqanı ilə ötürülən vəzifəyə dair fikirləri üst-üstə düşməsə, məhkəmə qaçılmaz olur. Nazirlər Şurasının sədri yerli şurayı buraxa və ya əgər şura daim Konstitusiyanı və digər qanunları pozursa, xüsusi səlahiyyətli idarəetmə yarada bilər. Amma qmina belə bir qərardan da məhkəməyə şikayət etmək hüququna malikdir.

Polşada xüsusi müvəkkil və ya komissar idarəetməsi institutları regional və ya yerli özünüidarəetmə orqanının öhdəliklərini necə yerinə yetirməsinə dair sanksiya ilə çıxış edirlər. Nazirlər Şurasının sədri tərəfindən xəbərdarlıq edilən müddət başa çatana qədər, əgər özünüidarəetmə orqanı çatışmazlıqları aradan qaldırmazsa, elə həmin sədr tərəfindən xüsusi müvəkkil (komissar) iki il müddətinə Nazirlər Şurasının sədri təyin olunur.

Rumıniyalı alim M. Farkaş yerli və mərkəzi idarəetmə orqanları arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdən danışarkən qeyd edir ki, yerli dövlət idarəetmə departamenti yerli hakimiyyət orqanlarının fəaliyyəti üzərində ümumi nəzarəti həyata keçirən mərkəzi administrativ orqandır [5, s. 44].

Hökumət tərəfindən hər bir dairədə, o cümlədən Buxarest bələdiyyəsində təyin olunan prefektlər yerli hakimiyyət orqanlarının

fəaliyyətinin qanuna nə dərəcədə uyğun olub-olmamasına nəzarəti həyata keçirirlər. Qanuna riayət edilməsini təmin etmək üçün prefekt inzibati məhkəmə qarşısında yerli hakimiyyət orqanları tərəfindən qəbul edilmiş və verilmiş aktlarla bağlı məsələ qaldıra bilər. Yalnız gündəlik idarəetmə ilə bağlı qərarlar bu məsələdə istisna hətə təşkil edir. Yerli şura və merlərlə prefektlər arasında tabeçilik münasibətləri yoxdur.

Bolqarıstanda yerli özünüidarəetmə orqanları ilə mərkəzi administrasiya arasında hüquq çərçivəsində toqquşmaya Konstitusiyaya məhkəməsi icazə verir. Belə ki, icma şuralarının belə məhkəmə proseslərinə getmək hüququ vardır. Bu ölkədə elə fəaliyyət sahələri var ki, onların çərçivəsində mərkəzi və yerli özünüidarəetmə orqanları öz vəzifələrini yerinə yetirərək məsuliyyətləri "bölüşürlər". Məsələn, təhsil sahəsində Təhsil Nazirliyi məktəbin tədris planını tərtib etmək və məktəblər üçün təhsil normativlərini müəyyənəşdirmək öhdəliyini daşıyırlar. Eyni zamanda da icmalar məktəb binalarının istifadəyə verilməsi, məktəblilərin tibbi xidmətlə təmin olunması və digər funksiyalara görə cavabdehlik daşıyırlar.

Polşada yerli və milli səviyyədə funksiyaların hakimiyyət orqanları arasında bölüşdürülməsi 1990-cı ildə qəbul edilmiş "Dövlət administrasiyası və yerli özünüidarəetmə arasında öhdəliklərin bölünməsi" Qanunu ilə nizamlanır. Buna uyğun olaraq qminalara yerli səviyyədə xidmət göstərmək üzrə geniş öhdəliklər verilir. "Digər ictimai ehtiyaclar mərkəzi hakimiyyətin demərkəzləşmiş orqanları tərəfindən təmin edilir" [2, səh 10].

Çexiyada yerli özünüidarəetmə orqanlarının konkret xidmət sahələri ilə bağlı kifayət qədər böyük sayda öhdəlikləri var. 1990-cı ildə Çexiya Milli Şurasının "Bələdiyyələr haqqında" qərarında qeyd olunur ki, Çexiya Respublikasında yerli özünüidarəetmə orqanları əhalinin ehtiyaclarını təmin etməlidirlər. Ötürülmüş vəzifələri olan bələdiyyələr dövlət idarəetmə orqanlarına ötürülən vəzifələrin yerinə yetirilməsində (qanunla müəyyənəşdirilmiş sahələrdə) iştirak edirlər.

İstifadə edilmiş mənbələr:

1. Bolqarıstan Respublikası Konstitusiyası. Avropa dövlətləri konstitusiyası. 1991
2. Bekeni Y. Avropa Yerli özünüidarə xartiyası və onun Macarıstan şərtlərinə uyğunlaşması
3. Çapkova S. Slovakiyada yerli özünüidarətmə orqanları barədə əsas məlumatlar
4. Enedi D. Macarıstanda hakimiyyət və yerli özünüidarətmə orqanları. Rusiyada və xaricdə yerli idarəetmə və özünüidarətmə
5. Farkaş M. Rumıniyada yerli özünüidarətmə haqqında ümumi məlumatlar
6. Xorvat T. M. Macarıstanda yerli özünüidarətmə orqanları barədə əsas məlumatlar
7. Kuçukov S. Bolqarıstanda yerli özünüidarətmə orqanları haqqında əsas məlumatlar
8. Vıdrin İ. V. Kokotov A. N. Rusiyanın bələdiyyə hüququ. M.: Norma. 1999
9. 5 iyun 1998-ci ildə qəbul edilmiş Polşa Respublikasının "Povyat yerli özünüidarətməsi haqqında" Qanun // Polşa xəbərləri bülleteni. Qanuna əlavə 9 dekabr 1988
10. Lacina K. Vajjdova Z. Local government in Czech Republic
11. Nemes J. Bercik P. Kuklis P. Local government in Slovakia
12. Temesi I. Local government in Hungary.

Магеррамов Фуад Микаил оглу

МЕСТНОЕ САМОУПРАВЛЕНИЕ И МЕСТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ**РЕЗЮМЕ**

Предлагаемая статья посвящена отличию по вопросам местного самоуправления и местного управления в Восточной Европе. В статье автор описал легальную деятельность органов местного управления и местного самоуправления в Европе. Автор также отмечает юридические отличия между моделями местного самоуправления в различных государствах.

Maharramov Fuad Mikayil

LOCAL SELF-GOVERNMENT AND LOCAL GOVERNMENT IN EASTERN EUROPE**SUMMARY**

The present article is devoted to the difference between the issues of local self-government and local government in Eastern Europe. The author has described the legal activity of local authorities and local government in Europe, noting the legal distinctions between models of local self-government of various countries.

Rəyçi: h.ü.f.d., dos. C.Quliyev

Təqdim edən: h.ü.e.d., prof. Z.İ.Cəfərov

Daxil olma tarixi: 22.06.2017

Təkrar işlənmə tarixi: 28.07.2017

Çapa imzalanma tarixi: 01.09.2017